

Old Go

*Uitgave van de
Harense Historische Kring*

*Bevat geschiedenis en genealogie
uit en om de gemeente Haren*

Mooie oude plaatjes uit Noordlaren

Zomaar wat oude plaatjes. Als u er een leuke anekdote over weet, meldt u dan aan. De werkgroep "oude verhalen" probeert het verleden vast te leggen voor de toekomst.

Tol bij Blankeweer

Nu nog steeds: (eet-) café De Lantaarn

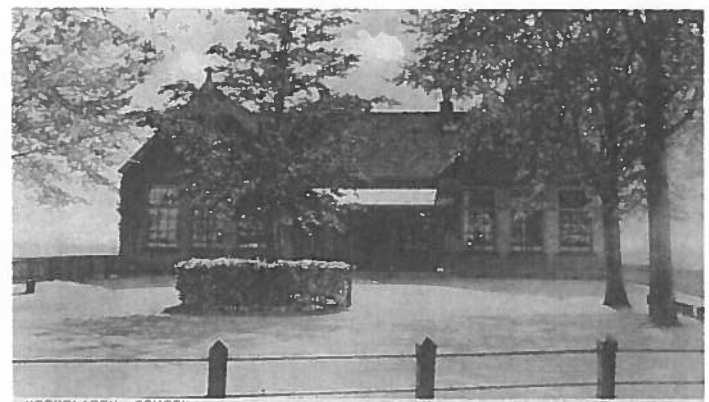
Café Vos

Kerkstraat met melkfabriek en molen

Ned. Herv. Kerk

De school

Deze foto's zijn afkomstig uit het archief van mevrouw K. Timmer.

Heeft u nog oude foto's die in ons archief zouden passen? U hoeft ze niet af te staan, we scannen ze ter plaatse. En als u er nog een mooi verhaal bij hebt, houden wij ons helemaal aanbevolen!

Vergissing: Bij de mooie oude plaatjes uit Glimmen, uitgave september 2011, zijn de panden nummers 66,68 en 70 afgebroken en heeft het nieuwe pand nummer 66 gekregen.

Harens Historische Kring “Old Go”

Adres secretariaat: *Borgsingel 3, 9753 CD Haren*
Rabobank: 1570.71.286 tnv.
Harens Historische Kring “Old Go”

Open huis:
Elke donderdag van 13:30 tot 15:30:
Oude Brinkweg 12a, Haren

Bestuur

Voorzitter: Ali Bakker
Secretariaat / Redactie: Jan Offereins

www.oldgo.nl Contactpersoon website: Jan Kalter
Vormgeving en productie: Siebrand Braaksma

Nieuwe leden:

Het lidmaatschap kan op elk moment ingaan.
Kosten: Euro 15, gezinslid: Euro 25.

Inhoud

Mooie oude plaatjes uit Noordlaren	2
Gegevens en activiteitenoverzicht	3
Old Gootjes	4
Waar zat de schilder	4
Haren 60 jaar geleden—landleven	5
Kerklaan	6
Astoria 50 jaar	7
Zilver van 't Huis de Wolf in het Groningermuseum	8
Geschiedenis over de 2e Wereldoorlog, Maartens project, deel 2, de heer J.G. Eisses	9
De Groningse Buitenschool in Appèlbergen	10
Molen De Hoop	11
Verslag lezing 8 november Tiehof Onnen “Noormannen op rooftocht in Haren?”	12
De geschiedenis van de pc	13
Het fietsleven van Jan Roelfsema en Janny Roelfsema-van Dellen	14
Het is oorlog: De meidagen van 1940, het verhaal van Bertus Burema	15
Advertenties	16

Activiteiten en overzicht Old Go

Doelstelling Old Go: het bundelen, bevorderen en naar buiten brengen van de belangstelling voor en kennis van de geschiedenis van de gemeente Haren

Activiteiten: *Lezingen:* twee keer per jaar
Excursies: één keer per jaar
Tentoonstellingen organiseren
Rubriek in “Haren De Krant”; elke maand
Rubriek op radio Haren FM; de voorzitter snijdt hierin actuele zaken aan, die betrekking hebben op de plaatselijke geschiedenis
Kraampjes op (Kunst-)markt en Groninger Archief om onze kring bekendheid te geven
Ons blad verschijnt drie keer per jaar

De website: met actuele zaken: ons archief, literatuurlijst, foto's, oproepen

De werkgroepen: *Oude verhalen.* Contactpersoon: Dick Schaap
Melkfabrieken. Leden: Ab Deelman en Jan Dijkema

Archief: We hebben *ruimte* tot onze beschikking aan de Oude Brinkweg 12a, Haren (boven judoschool). We hebben er 1 x per week *open huis* en werken aan ons *archief*
Openingstijden: donderdag 13.30-15.30 uur

Samenwerkingverbanden:

Monumentendag wordt georganiseerd door de gemeente Haren in samenwerking met Old Go.
Historisch Platform Gorecht is een samenwerkingsverband met de gemeenten/ historische verenigingen van Slochteren, Hoogezand-Sappemeer, Scharmer-Harkstede, Klooster Yesse en de provincie Groningen.
In de maak: samenwerking met de Historische Commissie Haren en de Commissie Letteren

Old Gootjes

Wat gebeuren er een leuke dingen bij Old Go. Ik word gebeld door een mevrouw aan de Parkweg. "Wilt u eens komen kijken: er zit een oude put onder mijn terras, zojuist opgegraven".

We gaan kijken en zien een prachtige gemetselde rand van een oude put.

Dit blijkt een zinkput te zijn geweest.

Een put in een riool waarin het vuil kan bezinken. (Wolters Woordenboek).

Gemetselde put, al of niet met een gemetselde bodem, waarin vuil water, b.v. afkomstig uit een gootsteen, kan wegzakken. (1832).

Voor de mevrouw een ramp want haar terras verzakt al jaren.

Nu weet ik dat op die plaats een oud boerderijtje heeft gestaan. Dit is in de jaren '50 van de vorige eeuw afgebroken.

En is het zogeheten "Kabouterdorp" gebouwd. De opgegraven put heeft hoogstwaarschijnlijk bij dit boerderijtje gelegen.

Mijn fantasie slaat bij het aanschouwen van deze put geheel op hol. Ik denk terug aan voorbije tijden toen er geen waterleiding was en geen echt riool.

Mensen waren zelfvoorzienend met hun water en ook met hun afval. Dit alles nog niet zo lang geleden want in mijn jeugd zat er nog een regenbak aan ons huis en waren er nog oude zinkputjes.

Nog iets verrassends: voor radio Haren zoek ik het verhaal achter het Waterbedrijf Groningen wat ligt in Glimmen, Rijksstraatweg 83. Dit bedrijf blijkt er tot mijn verbazing al ongeveer 140 jaar te staan. Uit mijn jeugd herinner ik mij de prachtige stoommachines die in een grote hal draaiden. Nu een supermodern bedrijf dat onze waterbelangen geweldig beheert.

Ik denk op deze momenten: Old Go is broodnodig. Onze wereld verandert in een razend tempo. Ook plaatselijke geschiedenis verdient een warm plekje. Uit verbondenheid met onze voorouders: niet uit nostalgie, want waterleiding, stromend water, rioleering is voor ons een eerste levensbehoefte geworden. Met veel dank aan de pioniers, twee artsen die daar het eerste waterbedrijf begonnen.

*Ali Bakker
Voorzitter Old Go
22-11-2011*

Waar zat de schilder?

Op de Harense schilderclub kreeg ik van het clublid Henk Staal een fotokopie van een aquarel.

Het is een aquarel van **Gerrit van Houten** gemaakt op de *Achterweg* te Haren in 1883. Gerrit van Houten is geboren op 29 augustus 1866 te Groningen, als zoon van een houthandelaar.

Gerrit was een zeer talentvolle jonge schilder, hij was toen hij deze aquarel maakte nog maar 17jaar.

De cruciale vraag is, waar maakte hij deze aquarel?

Het probleem is namelijk dat er rond 1883 twee wegen waren in Haren met deze naam en wel de *Lutsborgweg* en de *Kerklaan* volgens oude Topografisch- Militaire kaarten van het Kadaster en het Nationaal Archief.

Mogelijk kan het zicht op de molen een uitkomst bieden, want sinds het jaar 1871 heeft het Harener centrum slechts de molen "De Hoop". De bebouwing van Haren was in die jaren beperkt tot weerskanten van de Rijksstraatweg en de Kerkstraat.

De bewuste molen zou het dus het beste te zien zijn aan de westzijde van het dorp, mogelijk vanaf het punt waar de Lutsborgweg en Ruiterssteeg samenkomen, maar een standpunt vanaf de Kerklaan kan men niet uitsluiten.

Wie kan met zekerheid een oplossing geven voor dit probleem, laat dit dan weten aan de redactie.

*Voor de Harense Historisch Kring "Old Go",
Ab. Deelman.*

Haren, 60 jaar geleden

Het is nu bijna niet meer voor te stellen, maar vóór 1960 reden de boeren in Haren niet met tractoren, maar ze hadden een paard voor de wagen. Die wagen had dan wel luchtbanden.

Er waren niet zo heel veel boeren in het dorp Haren. Tijdens de oorlog werden de boeren gedwongen grasland te scheuren en graan te verbouwen voor de voedselvoorziening. Na de oorlog ging dat nog een poosje door. Er werd rogge, gerst en haver verbouwd. Het oogsten gebeurde vaak nog met de zicht.

Het graan werd in schoven gebonden en meestal stond het, afhankelijk van het weer, ongeveer een week in hokken, dat waren dubbele rijen van circa 20 schoven, die met de aren naar boven tegen elkaar werden gezet. Als het slecht weer was gebeurde het wel dat de korrels in de aren al weer uitliepen. Er waren in die tijd dus geen maaidorsers (combines) en dus moest het koren op een centrale plaats in grote korenmijten worden gezet. Het was al een kunst om het graan op de wagen zó te laden dat het onderweg naar die plaats er niet afgleed, maar het opbouwen van zo'n mijt was echt een kunststukje. De vorm had veel weg van een negerhut zoals je die wel eens ziet in boeken over Afrika, maar dan waren de mijten veel hoger, naar ik schat toch gauw 4 meter of meer. Ze moesten naar boven toe echt in een punt uitlopen en zo goed opgebouwd zijn dat de regen er niet in kon komen. Bij de herfstdag kwam dan de dorsmachine om al het graan te dorsen.

Behalve dat de boeren koren en aardappelen verbouwden hielden ze er ook koeien op na. Haren was in die tijd nog niet zo dicht bebouwd. Oosterhaar bestond nog niet. Waar nu de zorgboerderij staat, was toen alleen maar grasland. Men noemde dat "het Leeg", omdat het laaggelegen land was. Via een spoorwegovergang aan de noordzijde van het huidige perron en een overgang op ongeveer dezelfde hoogte over de goederenspoorlijn was dat lage grasland bereikbaar vanaf de Oosterweg. In die tijd werden de koeien lopend verweid.

Afhankelijk van de grootte van de veestapel ging de boer met een paar helpers de koeien van bijvoorbeeld de Kromme Elleboog naar het Leeg brengen. Eén persoon hield 3 of 4 koeien met een touw om de horens vast en liep daarmee van het ene stuk naar het andere. Auto's waren toen nog zeldzaam. Het gevaar dat een koe een auto beschadigde was dan ook te verwaarlozen. Maarwold bestond nog niet en de koeien moesten daar ook wel eens naar toe. Je wandelde dan met zo'n 14 koeien dwars door het dorp. De koeien hadden een hoorntouw, want daarmee werden ze ook vastgezet aan de wagen, wanneer ze gemolken moesten worden. Nou weet je waarom koeien horens hebben!!!

Landleven

In de woningen van meer welvarende burgers had men waarschijnlijk wel al wc's, maar op de boerderijen moest men zijn/haar behoefte doen op een plee.

Deze bevond zich doorgaans niet te dicht bij het woongedeelte, maar achter op de koestal in een afsluitbaar hok. Bij de winterdag was dat nog niet zo gek.

De koeien gaven warmte af en dus was het op de plee nooit heel erg koud.

De plee zou je een bank van hout kunnen noemen, waar in het midden van de zitting een rond gat was uitgezaagd dat werd afgedekt met een houten deksel. Onder dat deksel bevond zich een emmer waarin men de behoefte kwijt kon. In plaats van toiletpapier gebruikte men stukken van de krant. Voor een kleine boodschap gingen de mannen nooit naar die plee, maar zochten op het erf wel een boom uit waartegen ze de plas kwijt konden.

Natuurlijk raakte de emmer op den duur vol en moest dan worden geleegd. Bij elke boerderij was een mestvaalt, waar de mest uit de koestal tijdelijk werd gestort, voordat het als mest naar het land kon worden gebracht. Ook de plee werd daar geleegd.

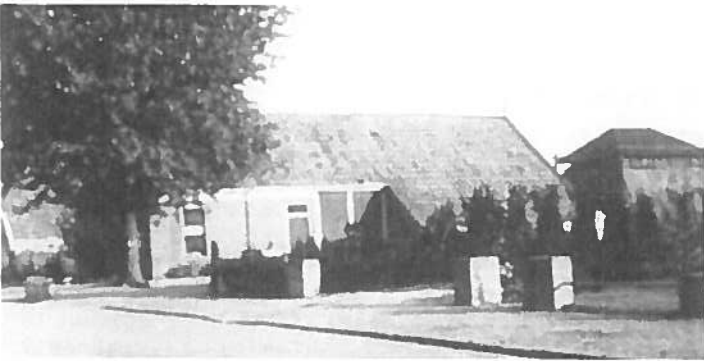
Niet alleen boerderijen kenden het fenomeen van die plee. Veel huizen hadden er een. Van de huisjes vooraan de Kerklaan weet ik dat de gemeentelijke reinigingsdienst nog in de jaren 60 regelmatig deze plee's kwam legen. Zo zie je maar die "goeie" ouwe tijd is nog niet zo lang geleden!!

Jan Offereins

Kerklaan

Op oude topografische kaarten werd de **Kerklaan** ook wel aangeduid als de **Achterweg**. De verkenningen voor de vervaardiging van de topografische kaart, waarvan hier een detail, zijn in 1960 verricht. Heel lang is het grootste gedeelte van de Kerklaan niet meer dan een boerenlaan/ karrenspoor geweest, met een fietspad erlangs. Pas in 1967 is de Kerklaan helemaal geasfalteerd met de bedoeling achterom een korte verbinding te krijgen met de stad via de Helperzoom. Maar (gelukkig?) kreeg de stad in die tijd een ander politiek gezicht. De verbinding tussen de Helperzoom en de Kerklaan bij Essen over het terrein, naast de begraafplaats Esserberg, waar de gemeentelijke boomkwekerij werd opgeheven, is er daardoor niet gekomen. Opvallend is dat de huisnummering opliep van Essen naar Haren!! Daar is in later tijd, maar in ieder geval na 1970, verandering in gebracht.

Op de hoek van de Schoutelaan en de Kerklaan, aan de zuidzijde stond tot 1968 deze boerderij, met als huisnummer 78. Hierin was jaren lang een landbouwbedrijf gevestigd van de familie Jansen.

Berend Jansen was getrouwd met Berendien de Groot. Zij voerden een gemengd bedrijf. Zoals uit de foto valt op te maken, waren er baanderdeuren halverwege de lange zijde. De baander scheidde het (voorste) woongedeelte van het achterste deel waar je de stallen vond, met erboven enige opslagruimte voor stro, dat als strooisel voor de koeien op stal werd gebruikt.

Achter de boerderij is nog een hooischelf (of hooikiep) zichtbaar. De kap was verstelbaar. Kwam er hooi onder, dan werd de kap omhoog gedraaid. In de winter, als er hooi onder vandaan werd gehaald, werd hij geleidelijk weer naar beneden gedaan om te voorkomen dat weer en wind de kwaliteit van het koeienvoer verslechterde.

Nadat Berend was gestopt nam zijn jongste zoon Jan Karel het bedrijf over. Deze vertrok in 1959 naar de omgeving van Assen. De zwager Sjouke de Jong en zuster Antje van Jan Karel hebben daarna hier nog tot ongeveer 1965 een landbouwbedrijf uitgeoefend.

Berend en Berendien bleven na hun "pensionering" in het voorhuis van de boerderij wonen. Hun kinderen

hadden hun woonkamer in een voormalig speel-lokaal dat aan de achterzijde en los van de boerderij was gebouwd. Via een houten sluis kon je van de boerderij droog oversteken naar deze kamer. Berend heeft er gewoond tot aan zijn dood in augustus 1968. De foto is op 18 september 1960 gemaakt. Links van de boom ziet u een gedeelte van nog een andere boerderij. Daarin woonden leden van de familie Haverdings. In de tijd dat Berend Jansen het landbouwbedrijf op nummer 78 voerde, gebeurde dat door Hendrik Haverdings en Catharina Eisses op die andere boerderij met nummer 76.

Er waren niet zo heel veel boeren in het dorp Haren, maar er waren aan de westzijde van het spoor in ieder geval zes: de genoemde twee aan de Kerklaan, Hoving aan de Kromme Elleboog, Koops en Holstein aan de Westerse drift en Berghuis/Alberts tussen de Poorthofsweg en de Jachtlaan. Aan de (wat nu de Oude) Middelhorst heet stonden ook diverse boerderijen. Scholtens en Veenstra hielden daar in ieder geval melkkoeien.

Het was niet alleen zo dat de wijken Oosterhaar, Maarwold en Molenbuurt er nog niet waren, maar ook binnen de bebouwde kom was er halverwege de vorige eeuw nog veel open ruimte. Op het kaartje is duidelijk te zien dat er niet alleen aan de noordzijde van de Kromme Elleboog nog weinig woningen staan, maar ook tussen de Kromme Elleboog en de Oude Brinkweg lag nog weiland.

Zelfs tussen de Kerkstraat, de Hortuslaan, de Molenweg en de Kromme Elleboog ligt nog groen.

De boerderij van de familie Haverdings is tussen 1960 en 1966 afgebroken. Van het boerderijtje op nummer 74 weet ik niet zo veel.

In de tijd vóór 1936, toen mijn overgrootvader daar woonde, was hij eigendom van zijn oudste dochter en schoonzoon, Zwaantje en Berend Eisses. Vermoedelijk is het al vóór 1960 gesloopt. Deze Adolf is een aantal jaren koster geweest van de Gereformeerde kerk aan de Kerkstraat. Waarschijnlijk is hij naar de Kerklaan verhuisd nadat hij vanwege de slechter wordende gezondheid van mijn overgrootmoeder het kosterschap in 1918 moest opgeven. Op de landerijen tussen de Kerklaan en de Oosterweg groeide gras en er werden paarden maar ook geiten geweid.

Zoals uit het detail van de topografische kaart blijkt, bestonden in 1960 de J.C. Schoutelaan, de Henricus Muntinghlaan, de Hugo de Vriesweg en de Clusiusweg nog niet. Deze wijk moest nog worden gebouwd. Het lijkt er dus op dat die boerderijtjes moesten wijken voor woningbouw.

Jan Offereins

50 jaar een begrip in Haren!

Een fraai jubileumboek, gratis te verkrijgen .....
(Geschreven door Hein Bekenkamp)

Hiermede hebben wij het genoegen U mede te delen dat wij voornemens zijn onze Lunchroom-Restaurant op zaterdag 20 mei a.s. s middags om 2 uur te openen. Wij hopen uw vertrouwen en klandizie te winnen door een prima bediening en levering van kwaliteitsproducten. Uw bezoek zien we gaarne tegemoet. Hoogachtend, K. van der Veen”.

Met deze advertentie in het Harener Weekblad was de zaak geopend. Gevoel voor de klant ontbrak niet. Geadverteerd wordt er met een zitje, waar U van de consumpties kan genieten terwijl U naar de televisie kijkt. Er wordt 7 dagen per week van vroeg tot laat door de hele familie Van der Veen hard gewerkt. Na enige uitbaters wordt de zaak in 1978 verkocht aan de familie Bruns, uit Assen. De fam. Van der Veen gaat Frigge in de Groningse binnenstad exploiteren. De tuin achter het pand is omgebouwd tot parkeerterrein. De garagebox wordt omgebouwd tot succesvolle vishal. Erwin Koeman, jawel, de bekende, herinnert zich vooral de lekkere patat van Astoria. Ook Ronald reed om —toen hij allang niet meer in het Groningse voetbalde— als hij in de buurt was, voor het lekkers van Astoria.

Astoria groeit, en de bouwachtergrond van de eigenaar wordt nog steeds gebruikt als er weer uitbreiding nodig is. De uitbreiding met een zalencomplex, in 1988 wordt voor de burens een probleem. Het verhaal gaat dat in de kelder een disco komt.

Alleen de eigenaar weet nergens van. Zelfs het bestemmingsplan wordt aangepast: een verbod op disco! Tot de Hoge Raad is de zaak gelopen.

Overigens: diverse burgemeesters hebben bij de opening na een verbouwing in de zaak geholpen.

Old Go wenst de familie veel succes en nog vele jaren van voorspoed met hun expanderende horecazaken!

Zilver van 't Huis de Wolf in het Groningermuseum

In de periode van 18 december 2010 t/m 29 mei 2011 is er een tentoonstelling gehouden met de titel "Zilver in Groningen". Ik bezocht deze tentoonstelling omdat ik diverse goud- en zilversmeden in de familie had. Ik vermoede dat er werk van hen te zien zou zijn.

Inderdaad was dit het geval. Onder de catalogus nrs. 158 en 159, bevindt zich in een antieke vitrinekast een theeservies bestaande uit theepot, melkkan en suikerpot. Met de afbeelding van een sulky en aan de andere kant Huize de Wolf in Haren. (zie afb. 1), gemaakt door Lambertus Hofstee Deelman, in Groningen 1908.

Dit is een schenking van Jhr. W.M.& Jhr.R. de Marees van Swinderen ,Arizona, U.S.A. aan het Groninger Museum. 1998.

Verder bevindt zich in deze kast een borstel en spiegel met een afbeelding van Huize de Wolf,(zie afb.2), toebehorende aan Anna Jeannette de Marees van Swinderen-Wassenaar (AW). Ook gemaakt door Lambertus Hofstee Deelman in Groningen 1908.

Ook geschonken door bovengenoemde heren, zoons van Anna Jeannette en Johan Wytsius de Marees van Swinderen. Anna en Johan en trouwden op 5 juni 1919 in 's Gravenhage.

Anna Jeannette de Marees van Swinderen was een dochter van Atze Wassenaar de bouwheer van Huize de Wolf, haar moeder was Henderika van Wely.

Anna Jeannette is geboren op Huis de Wolf op 3 sept. 1894 en overl. op 21 jan. 1966 te 's Gravenhage.

Atze Wassenaar liet achter het Huis de Wolf een renbaan aanleggen. (Deze bevond zich op het huidige Hortusterrein langs de huidige Kerklaan , (zie afb. 3, topografische kaart van 1914).

Omdat Atze een groot paardenliefhebber was, lijkt het voor de hand liggend dat hij een sulky laat afbeelden

op het zilver, dat hij ook trots op zijn huis was, blijkt wel.

Of er een specifieke aanleiding geweest is, om dit zilverwerk te laten maken, is mij onbekend?

Johan Wytsius de Marees van Swinderen is overleden op 4 mei 1945 als gevangene in Neunengamme, aan boord van de s.s Cap Arcona, gebombardeerd door de Royal Air Force. In Neustadt in Holstein op de erebegraafplaats staat het Cap Arcona monument.

In de memoires van Willem Oltmans (1961-1963) schrijft hij dat hij Wicher M. de Marees van

Swinderen, klasgenoot op het Baarns Lyceum (1938-1945) in Arizona, Scottsdale opzoekt, een van de schenkers dus! Oltmans hielp de Marees van Swinderen destijds aan de benodigde reisdocumenten.

Het is bijzonder te ervaren dat het Groninger museum laat zien de geschiedenis van het Huis de Wolf en haar bewoners en wel in zilver, gemaakt door L.H.Deelman

Ab Deelman

Bron vermeldingen: Groningermuseum boek, Zilver in Groningen.

Memoires van Willem Oltmans voorwoord 1961-'63

Wikipedia, de vrije encyclopedie.

Wat was waar, Kadaster. Database Genlias.

Nederland onder duitse bezetting

OldGo-Maartens project: deel 2

In het voorjaar 2011 is op het Maartenscollege een project opgezet waar leerlingen ervaringen van oudere Harenaars hebben vastgelegd.

OldGo heeft een aantal Harenaars gevonden en de leerkracht geschiedenis van het Maartenscollege heeft leerlingen geselecteerd die, als onderdeel van de les, de interviews hebben gehouden.

Hieronder presenteren wij het verslag van

Steinar Timmenga & Sander Verspiek.

Zij hebben de heer **J.G. Eisses** geïnterviewd.

"De heer Eisses, geboren in 1920, woonde in Haren en werkte in Glimmen. In de oorlog heeft hij heel veel meegemaakt en daar heeft hij ons van verteld".

Ik wil hierbij de vakleerkracht van het Maartenscollege, de leerlingen die interviewden en de Harenaars die geïnterviewd zijn hartelijk bedanken voor hun bijdrage.

Dick Schaap, coördinator van het OldGo-Maartens project

Verslag van het interview:

Toen de Duitsers Polen binnen vielen, was u toen bang dat Nederland ook bezet ging worden?

"Toen hadden wij nog geen communicatiemiddelen zoals telefoon of computer, dus wij wisten alleen via radio van vrienden dat Duitsland Polen binnen was gevallen. Stapje voor stapje werden Oosteuropa bezet en daarna waren wij aan de beurt."

Waar woonde u tijdens de oorlog?

"In Haren. Ik ben geboren aan de Rijksstraatweg, in het centrum van Haren boven mijn vaders schoenenwinkel."

Waar werkte u tijdens de oorlog?

"In Glimmen."

Heeft u in het leger gezeten?

"Nee, ik was nog maar scholier en ik kon natuurlijk niet zo maar het leger in."

Wat deed u toen de Duitsers Nederland binnenvielen?

"Ik werd 's morgens wakker en ik zag heel veel groepjes mensen staan en ik dacht: "wat is er toch gaande?"

Omdat wij hier geen radio hadden wist ik ook niet wat er gebeurd was. Ik ging naar Glimmen naar mijn werk en hoorde van mijn baas: " Geen werk vandaag, jongen, het is oorlog met Duitsland. "

Wat weet u nog van het bombardement op Rotterdam?

"Ik weet nog dat Rotterdam gebombardeerd zou worden als wij niet capituleerden en toen wij ons niet overgaven bombardeerden ze dus Rotterdam. Toen dreigde Duitsland ook nog Utrecht te bombarderen, dus hebben we ons overgegeven.

Wat vond u van het vertrek van het koningshuis?

"Daar waren de meningen over verdeeld, maar ik vond het wel goed omdat, als de regering was gebleven, de Duitsers de regering gevangen had genomen.

Hoe gedroegen de Duitsers zich in uw ogen?

"In het begin goed, maar naarmate de oorlog vorderde werden ze steeds agressiever en brutaler; aan het eind probeerden ze voertuigen te stelen; ik heb mijn (net voor de oorlog gekochte) fiets verstoopt toen ze bij ons langskwamen. "

Luisterde u naar Radio Oranje?

"Ja, burens en kennissen kwamen naar onze boerderij toe om naar Radio Oranje te luisteren".

Had uw gezin onderduikers?

"Nee, maar ik moest wel onderduiken omdat ik niet wilde werken als timmerman in Duitsland. Op mijn persoonsbewijs stond dat ik timmerman was, dat heb ik doorgestreept en heb ik er 'boer' neergezet. Ik moest toen een onderduik adres zien te vinden. Ik ging onderduiken in Vlieg huis bij Coevorden op het boerenbedrijf van familie. Daar heb ik nog iets bijzonders meegemaakt: "Toen ik ondergedoken zat op de boerderij hielp ik natuurlijk ook mee op het land: aardappelen poten en rooien. 's Ochtends moest ik stro halen met paard en wagen.

Op een dag was het stro op. De boer zei tegen mij en mijn neef, die ook ondergedoken zat, dat er nog stro in een verlaten schuurtje in de buurt lag. Wij gingen met paard en wagen naar het schuurtje.

Toen we daar aankwamen, bleven de paarden stokstijf staan, ze waren niet vooruit te branden. Ik ging naar de schuur toe en haalde wat stro op met mijn riek. Ik sneed door het stro en toen zag ik een paar handen boven het stro uitsteken, dus ik haal de stro van het lichaam af. Er bleek een Engelse soldaat uit een neergestort vliegtuig te schuilen. Toevallig stond op het erf bij de boerderij een woonwagen waarin een arts zat; wij brachten de gewonde soldaat naar de arts en die verzorgde hem.

De boer kende iemand die mensen over kon brengen naar het Verenigd Koninkrijk. Maar dat moest op een dag met heel slecht weer. Daarom hebben we een paar dagen gewacht en toen het eindelijk slecht weer werd, hebben we 's nachts de Engelse soldaat naar de man toe gebracht. Toen weer snel naar huis, voordat de Duitsers iets merkten, want je mocht natuurlijk niet op straat komen tijdens spertijd. Na de oorlog heb ik nog een kaartje van de Engelsman gekregen waarop hij ons nogmaals bedankte."

De Groningse Buitenschool in Appèlbergen

Recent hebben wij een aantal foto's in bruikleen gehad van mevrouw Marijke Folkerts uit Glimmen. Zij is de dochter van het voormalig hoofd van de Groningse Buitenschool.

Op vrijdag 5 november 1954 werd in het bos van Appèlbergen de Groningse Buitenschool geopend. De school verving de buitenschool aan de Mozartstraat in de stad Groningen. Zieke kinderen uit de stad kwamen elke dag met een bus naar de school, voor lessen en om aan te sterken. Hierbij werd veel buiten lesgegeven en gespeeld. In de folder die uitkwam ter gelegenheid van de opening wordt vermeld:

"Een buitenschool wordt nu eenmaal gebouwd met het doel de kinderen zoveel mogelijk in de buitenlucht te brengen."

Na de lunch werd er geslapen in de lighal, die, behalve een dak en een zijwand, open was naar de elementen. De kinderen sliepen daar op stalen rustbedden, ook bij winterdag.

Nadat de kinderen waren aangesterkt gingen ze terug naar hun eigen school, om plaats te maken voor een nieuwe lichtung kinderen. In de buitenschool was plaats voor 120 leerlingen.

De Groningse Buitenschool bestaat nog altijd, in het zuidelijke deel van Appèlbergen tegen de Zuidlaarderweg aan. Een deel van het gebouw is nu in gebruik als pension.

Het gebouw, in een moderne wederopbouwstijl, is een ontwerp van J.H. Wilhelm, architect Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting.

Naast lokalen en lighal, had het een centrale hal met eetzaal, keuken en doktersruimte. Ook de woning van het schoolhoofd ontbrak niet.

Al deze gebouwen van één bouwlaag omsluiten een groot grasveld. Licht komt in de centrale hal en de klaslokalen binnen door grote ramen in de gevels, maar ook via ramen die zijn aangebracht onder de schuin omhooglopende daken. Dit zaagtandeffect van de daken, geeft vooral de lokalen een speels uiterlijk. De centrale hal en de lokalen zijn aan elkaar verbonden door de lange lighal, die naar het grasveld toe open is. Een ander speels element is de hoge schoorsteen van het ketelhuis, die ook dienst doet als toren voor de schoolbel.

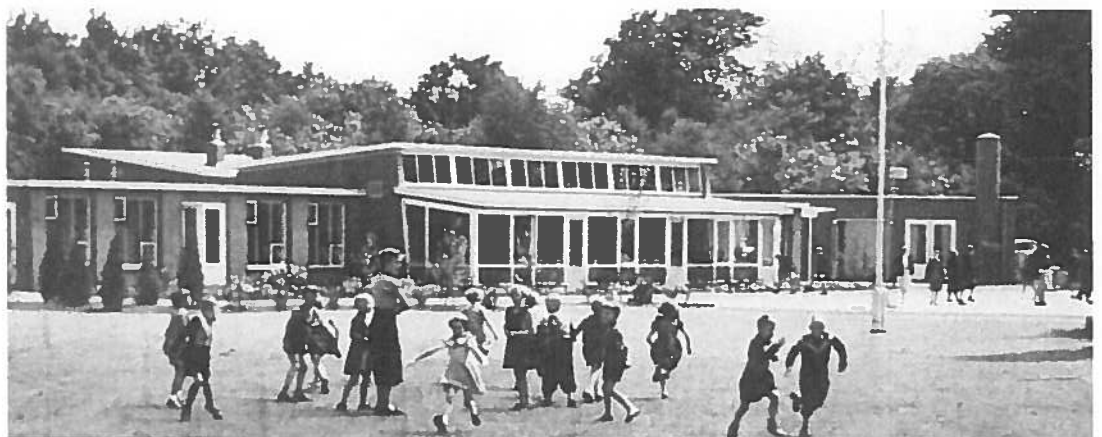
Het terrein is geheel omsloten door bomen en struiken en is daardoor vanaf de weg nauwelijks te zien.

De vorm van de school, met zijn losse lokalen met zaagtanddaken en grote ramen is een ontwerp dat wel vaker werd gebruikt bij de bouw van scholen en daarom niet uniek. Toch is de Groningse Buitenschool een mooi voorbeeld van hoe nieuwe scholen eruit zagen in de wederopbouwperiode, vooral omdat het hier een buitenschool betreft. Het zou daarom mooi zijn als dit gebouw in de toekomst een bescherming kreeg als gemeentelijk monument.

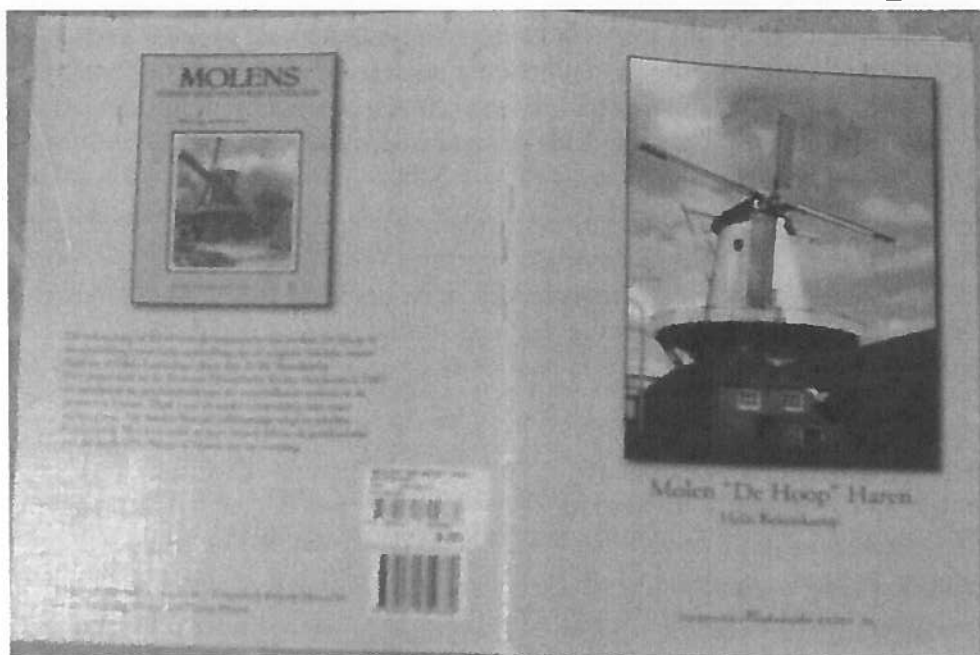
Maria Staal

www.wederopbouwarchitectuurinharen.nl

Leerlingen spelen op het gras voor de centrale hal van de buitenschool. Rechts van de hal is de directeurswoning

Molen De Hoop

De Toekomst van De Hoop:
Regelmatig draaien, en
graan vermalen.
Misschien ooit nog eens voor een
beroemd echt harens bolletje,
gemaakt van harens graan,
gemalen in harens molen en
gebakken door harens bakker?

*Uitgeverij Boomker Haren bv/
Uitgeverij Knoop Haren bv i.s.m.
Stichting Molen De Hoop Haren,
door H. Bekenkamp; Euro 8*

Omdat ze overal bovenuit (moeten) steken, zijn molens dominant in het landschap en daardoor veelvuldig in de publiciteit. Of het nu om moderne, kale of oude, meer "gevuld" gevormde versies gaat.

Molen De Hoop in het centrum van Haren voldoet volledig hieraan. Zo dominant dat deze molen in het gemeentelijk logo prijkt.

Recent is de Harener Historische Reeks aangevuld met deeltje 1A: geschreven door Hein Bekenkamp, in opdracht van Stichting Molen De Hoop Haren.

Het boekje is de aanvulling op de uitgave "Molens tussen Stad en 'd Olde Landschap", door drs. D.M. Bunscoeke, het eerste deeltje uit de reeks, uit 1984. Als u interesse hebt in deze uitgaven: Boekhandel Boomker heeft van deeltje 1A de hele voorraad, en van deel 1 misschien nog een boekje beschikbaar.

Oude gebouwen zijn gevoelig voor invloed van regen en wind, en als het gebouw dan ook nog eenzijdig zwaar wordt belast (door de wieken) dan is het logisch dat het onderhoud heel veel aandacht vraagt.

De molen, gebouwd omstreeks 1839, is oa. in de jaren 70 van de vorige eeuw gerestaureerd, maar begin deze eeuw bleek een grondige restauratie noodzakelijk. Dit boekje gaat over dit hectische proces. Allereerst wordt de historie van molens in het Harense beschreven. Ook wordt even stilgestaan bij overheidsbijdragen. Subsidiemogelijkheden genoeg, maar het toegezegde geld ook werkelijk krijgen, is blijkbaar een vak op zich. Om maar te zwijgen over de richtlijnen waaraan de aanvrager moet voldoen. Alleen al dit deel van het verhaal is de moeite van het lezen waard! Door veel particulier initiatief en vooral door een charitatieve stichting zijn de middelen er toch gekomen, en staat er weer een molen waar Haren trots op kan zijn.

BOOMKER
b o e k e n +

Libris boekhandel + Onze specialisaties zijn:
**literatuur + reizen + kin-
derboeken + regionalia +
gezondheid + zingeving**

Rijksstraatweg 205 + 9752 BH Haren +
tel. (050) 534 4013 + e-mail info@boomker.nl
www.boomker.nl

(advertentie)

Noormannen op rooftocht in Haren?

Op 8 november was onze halfjaarlijkse lezing, in het Harener weekblad aangekondigd met de intrigerende titel 'Noormannen op rooftocht in Haren?'.
Mijn eerste reactie

Vikingen, die zeerovers, de schrik van Europa, die plunderslaars van Dorestad, Parijs en vele andere steden, die zouden in Haren geweest zijn?! *Nooit van gehoord!*

De tweede: het kan, zover weg zaten ze niet, op Wieringen zijn twee vikingschatten gevonden, in Holland/Utrecht bestond rond 850 een Vikingrijk onder Rorik (Geschiedenis van Holland, deel 1, blz. 65). Bij hun uitvallen vanuit Denemarken naar Dorestad, Vlaanderen en verder moesten ze langs de waddenkust, waarom zouden ze niet de Hunze opgevaren zijn? Aan de andere kant: een vakbekwaam zeerover weet waar buit te halen is en dat was niet hier. Eens horen wat de spreker, de heer **R. ten Berge**, te vertellen heeft.

Een samenvatting van de lezing

Vikingen

Het woord *viking* hangt samen met het Nederlandse *wijken*. De vikingen kwamen oorspronkelijk uit ons gebied, maar zijn uitgeweken voor het geweld waarmee de kerstening gepaard ging. De oude heidense grafgewoonten werden bestreden, Karel de Grote dwong de bevolking de doden te begraven en zette de doodstraf op cremieren.

Deze vlucht voor het christendom verklaart waarom de vikingen zo fanatiek kerken en kloosters verwoestten terwijl de burgerbevolking ongemoeid gelaten werd.

De *wijkelingen* (*vikingen*) bezochten uit sentimentele overwegingen Drenthe, het land van hun voorvaderen. Dat ze hier geweest zijn blijkt uit tal van plaatsnamen die een sterke overeenkomst met het oud-Engels hebben. *Fivelingo* hangt samen met het oud Engels voor zeemonster, er zou hier een zeearm geweest zijn waarin walvissen zwommen. De namen *Onnen* en *Annen* geven aan dat je op deze plaats van de laagte van de Hunze omhoog kunt naar de Hondsrug.

De plaatsnaam *Zwinderen* (ongeveer halverwege Hoogeveen en Emmen) hangt samen met zwin, een getijdengebied als het huidige Zwin op de grens van Nederland en België. De Vikingen konden hier komen via een zeearm. Dat die er geweest is, wordt bewezen door de zoutminnende planten die hier nu nog voorkomen.

Commentaar

gedeeltelijk uit de zaal, gedeeltelijk achteraf

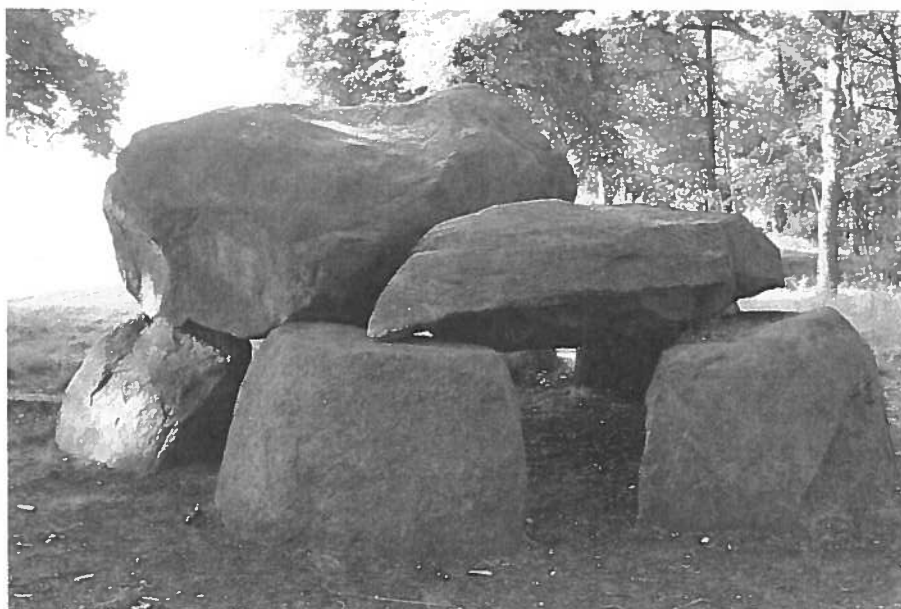
Landschap

De aanwezigheid van zoutminnende planten heeft te maken met oude zoutschollen die door geologische proces-

sen omhoog komen. De vindplaatsen vormen geen aangesloten bedding van een getijdengeul. In de vikingtijd bestond er geen bevaarbare verbinding tussen zuid Drenthe en de huidige waddenkust.

Archeologie

Er bestaan duidelijke banden tussen Noord Nederland, Scandinavië en Engeland voorafgaand aan de vikingtijd. Het terpengebied is in de derde en vierde eeuw minstens gedeeltelijk verlaten omdat de zeespiegel steeg. De bewoners zijn naar de hoge gronden en naar Engeland vertrokken. Vanaf de vijfde eeuw zijn er nieuwe bewoners, men denkt dat deze *Angelsaksen* uit noord Duitsland gekomen zijn. Een gedeelte van de Angelsaksen is naar Engeland gegaan. Voor het wierdengebied worden die banden o.a. aangetoond door sieraden uit midden Engeland en Wijnaldum (Friesland) die zo op elkaar lijken dat men vermoedt dat dezelfde edelsmid ze maakte.

Ook het Drentse zand had buitenlandse relaties: in het graf van de *prinses van Zweelo* uit de vijfde eeuw zijn barnstenen kralen uit Scandinavië gevonden. De relatie met Engeland is heel oud: het halssnoer van Exloo (rond 1300 v. Chr.) telt behalve barnsteenkralen ook vijftwintig tinnen kralen, het tin is afkomstig uit Engeland (Levend verleden, blz. 17).

Archeologisch zijn contacten tussen Drenthe, Engeland en Scandinavië over enkele duizenden jaren aantoonbaar. De vikingtijd springt hier zeker niet uit als een tijd met buitengewoon veel contacten.

Taal

Spreker ziet overeenkomsten in namen, maar voert geen argumenten aan dat die namen juist in de periode 810-1010 gegeven zijn. Waarom zouden veldnamen door een incidenteel bezoek veranderen? Juist veldnamen zijn heel stabiel, zo stabiel dat men soms door de naam de vroegere functie kan vinden.

Hoeveel stationsstraten en tolwegen zijn er niet, waar station en tol allang verdwenen zijn?

Ik ga even mee in de gedachte van de spreker, dat de vikingen die hier geweest zouden zijn, vluchtelingen waren die naar hun stamgebied terugkeerden

Zij gingen op familiebezoek of wilden de urn met de as van opa redden uit handen van die christelijke graf-schenners. Zij moeten dan juist op zoek geweest zijn naar plekken met een bekende naam. Waarom zouden juist zij nieuwe namen geven?

Wil je op grond van taal aantonen dat hier vikingen (die Deense zeerovers uit 800-1000, niet scandinaviërs in het algemeen) geweest zijn, dan moet je niet naar overeenkomsten met het oud Engels kijken. Voor de inderdaad bestaande overeenkomsten met Engels zijn andere verklaringen, zie hierboven. Om aanwezigheid van vikingen aan te tonen moet je letten op woorden die in het Deens van die tijd wel voorkomen maar niet in het oud Engels. De door spreker genoemde overeenkomsten in taal bewijzen niet dat hier vikingen geweest zijn.

Meest verrassend was de mening over hunebedden. In de zaal werd gezegd dat hunebedden in Drenthe, Noord-Duitsland en Denemarken voorkomen en dat die er al eeuwen stonden voor de vikingen op het toneel verschenen. Volgens de spreker zijn de hunebedden gebouwd na het vertrek van de Romeinen. De Romeinen hebben ze niet gezien, dus bestonden ze toen niet. In de Nederlandse hunebedden is een grote hoeveelheid scherven aangetroffen. Dit zijn urnen met crematieresten die door christelijke missionarissen kapot geslagen zijn.

De Romeinse schrijver *Plinius* beschrijft de wierdebewoners vanaf zee met mededogen. Een paar citaten (Benjo Hofman, De Groningse geschiedenis, blz. 16) Daar bewoont een beklagenswaardig volk door henzelf opgeworpen heuvels. Ze lijken op zeelieden als het water de omgeving bedekt, op schipbreukelingen als het water is teruggelopen (.) Zij nemen met hun handen slijk, dat ze meer door de winden dan door de zon laten drogen. Met die aarde koken ze hun voedsel en verwarmen ze hun door de noordenwind verstijfde lichamen. Hun enige drank is regenwater.

Als ik achteraf serieus op dit opzienbarende standpunt over hunebedden inga, welk hunebed hadden de Romeinen kunnen zien? Het hunebed bij Delfzijl 'was allang door veen en klei aan het oog onttrokken toen de eerste kwelderbewoners arriveerden' (Geschiedenis van Groningen, deel 1, blz. 40). Overigens denkt men tegenwoordig dat deze beschrijving op Noord-Holland slaat, wel terpen en veen, geen hunebedden (idem, blz. 92). Archeologe Anna Brindley is in 1996 gepromoveerd op een reconstructie van de scherven uit één hunebed (D32). Het blijkt om normaal serviesgoed te gaan dat ook in het dorp gevonden kan worden (persbericht van het *Groninger Instituut voor Archeologie / Vakgroep Archeologie*, 9 december 1996).

De zaal toonde zijn verbazing. Algemeen neemt men aan dat de hunebedden door het trechterbekervolk gebouwd

zijn tussen 3400 en 3200 jaar voor het begin van de jaartelling. Spreker, aarzelend: maar ik zie toch een verband tussen hunebedden en landbouw. Denkt hij dat de vikingen hier de landbouw hebben geïntroduceerd? Reactie uit de zaal; de trechterbekers waren landbouwers, geen jager/verzamelaars.

Dit leek nieuw te zijn voor de spreker.

Het betoog van de spreker berustte uitsluitend op taalkundige overeenkomsten tussen plaatsnamen en het oud Engels, niet op archeologische vondsten. In de lezing op 8 november ligt de nadruk erg op de aanwezigheid van vikingen in onze omgeving, in de schriftelijke weergave die ik wel, u niet, gezien heb is dit minder het geval, maar is de tijd niet duidelijk aangegeven.

Een leuke avond die met ruim 35 aanwezigen goed bezocht was, een geanimeerde discussie en een mooi *verhaal over vikingen in Haren*. Een verhaal dat inhoudelijk thuishoort in dezelfde categorie als 'Legendarische stad Hunsow ontdekt bij Exloo' en 'Sirenen van Griekse Odysseus zongen in Zierikzee'

Ingrid Smit

1981: Jongste geschiedenis

De geschiedenis van de personal computer (pc)

De pc is nog maar 30 jaar jong. In 1980 werd er bij **IBM** 12 technici en ontwerpers bij elkaar gezet om een echte *personal computer* te ontwikkelen. IBM vond al het bestaande daar niet geschikt voor.

Het team integreerde eigenschappen van bestaande ontwerpen en kwam binnen een jaar met een eigen ontwerp. Ze kochten de meeste onderdelen bij andere bedrijven. Het toen volstrekt onbekende, kleine bedrijfje **Microsoft** leverde het, nog te ontwikkelen, besturingssysteem.

Microsoft (Bill Gates) kocht toen zelf QDOS (Quick and Dirty Operating System) van een ander bedrijfje op en verkocht rechten op het gebruik aan IBM, dat het op de computers installeerde onder de naam PC-DOS.

Op 12 augustus 1981 presenteerde IBM hun pc; de 5150 IBM PC met de 8088 CPU, een 16-bits microprocessor (extern 8-bit) van Intel en een ISA (Industry Standard Architecture) bus.

De eenvoudigste uitvoering bestond uit een toetsenbord en systeemkast, voorzien van 40K Rom en 16K Ram. Diskdrives had de machine niet; programma's moesten worden opgeslagen op een *cassetterecorder*. Met een 5¼-inch, **160K** floppydrive en 64K Ram. Er moest maar liefst € 2000, destijds 4445 gulden, voor worden betaald. De eerste reacties waren overweldigend; tegen het einde van 1982 werd op werkdagen al 1 pc per seconde verkocht.

WIST U DAT WIJ KUNNEN **PRINTEN** ALSOF HET **GEDRUKT** STAAT?

Kerkstraat 32 (t.o. AH) • 9751 BD Haren • (050) 534 74 47 • www.drukkerijvanark.nl • info@drukkerijvanark.nl

DIGNO computers

Computers • Software • Reparaties • Netwerken

Rijksweg 132 • 9752 BL Haren • Tel.: 050-5349965 • info@digno.nl • www.digno.nl